

ELS IMMIGRANTS DELS ANYS SEIXANTA I LA QÜESTIÓ DE LA LLENGUA

D'entrada, cal fer un advertiment. La meva comunicació, de fet, són uns apunts, unes reflexions obertes, no solament perquè no hi ha estudis suficients que focalitzin la immigració respecte a la qüestió de la llengua en aquesta època, sinó també, perquè, en tractar-se el fenomen migratori d'un procés que no ha cessat, es fa més difícil de fragmentar-lo.

Avui, amb la qüestió de les noves onades immigratòries a primer terme, se sol oblidar que les polèmiques sobre el fenomen de la immigració són antigues. Per il·lustrar el que dic, adduiré una antiga proposta de política demogràfica, formulada en tres línies bàsiques:

- a) la possible actuació a favor de la incrementació de la natalitat o almenys per evitar que continués baixant;
- b) les mesures que podrien prendre's per regular directament o indirectament el corrent migratori, ajustant-lo a les nostres necessitats;
- c) un programa mínim per assolir la catalanització dels medis forasters.

Aquestes propostes tan «actuals» no s'adrecen pas a la Generalitat present, sinó a la Generalitat republicana, i són de l'economista J. A. Vandellòs (1935, p. 188). Fa, doncs, quasi setanta anys.

La proposta de Vandellòs no era, naturalment, asèptica. De fet, és l'intent d'avançar en una discussió que es va desenvolupar en el primer terç del segle xx. Segons l'opinió de Jordi Nadal (1965), hi havia dos plantejaments fonamentals. La posició *conservadora* es podria personalitzar en el doctor H. Puig i Sais, el qual, ja l'any 1915, davant el descens en la fecunditat dels catalans, considerava el fet migratori com un perill de descatalanització: «Convé, doncs, que procurem augmentar el nombre de *catalans de pura raça* per lluitar en tots els terrenys [car] en el concepte polític, Catalunya està en una inferioritat numèrica per lluitar amb la resta d'Espanya, i en l'estat actual de la políti-

ca espanyola tot és qüestió de vots, qüestió de nombre.» Enfront d'aquesta visió, hi ha la posició *progressista* defensada per Rafael Campalans (1923): «Per nosaltres, els forasters que vénen a Catalunya —que sempre acollim amb els braços oberts— i pateixen amb els nostres dols i gaudeixen amb les nostres alegries, i ens donen fills, que les nostres dones no en pareixen prou, són tan catalans, en la nostra interpretació futurista de la nació, com nosaltres mateixos. No fem absolutament cap diferència» (Nadal, 1965, p. 30-33).

Aquest debat demogràfic fou interromput traumàticament per la Guerra Civil i silenciada durant la postguerra immediata. De fet, fins als anys seixanta, arran d'unes noves onades immigratòries, no fou reprès, però amb uns altres plantejaments. Joaquim Maluquer i Sostres va ser un dels primers estudiosos a ocupar-se'n, a partir del seu important estudi sobre *L'assimilation des immigrés en Catalogne*, no per atzar publicat fora d'Espanya (Ginebra, 1963). Maluquer proposa una interessant distinció entre adaptació i assimilació: l'*adaptació* (o integració parcial) és un ajustament de les persones immigrades a aspectes particulars de la societat que les acull (per exemple, l'adaptació al medi urbà dels qui provenen de zones rurals), i l'*assimilació* és la integració a la societat receptora, considerada globalment i, en particular, sota l'aspecte nacional cultural (amb la integració lingüística).

(Observem, però, que el terme que ha prevalgut ha estat el de *integració*, potser no tan rotund com el de *assimilació*, però que no implica necessàriament una ruptura amb la llengua i la cultura originàries.)

La qüestió de la immigració va interessar molts estudiosos (demògrafs, economistes, sociòlegs, sociolingüistes...). En un primer moment, davant l'elevada proporció de nous nadius, ressusciten els diagnòstics pessimistes a propòsit de la integració lingüística i cultural. Però ben aviat —i abans que les taxes anuals es desacceleressin, a partir de 1970— es va configurant un *pensament integracionista* (Vallverdú, 1980, p. 126-144).

L'any 1965 Jaume Nualart escriu unes paraules en aquesta orientació: «El nostre problema és que hem de fer dues coses alhora. Refer la comunitat i integrar-hi no tan sols els immigrants sinó també els catalans», per a la qual cosa preconitza «un estatut pluricultural perfectament conciliable en una comunitat ben vertebrada» (Vallverdú, 1980, p. 130).

Des d'una perspectiva sociolingüística, Antoni M. Badia i Margarit manté una visió esperançada:

— els immigrants, en llur gran majoria, s'incorporen a la llengua catalana: el ritme ha esdevingut més lent, però la integració idiomàtica no s'ha estroncat;

— l'assimilació lingüística és desitjada perquè forma part de la «catalanització» que els immigrants volen assolir (Badia, 1966, p. 95-96).

Centrant també la qüestió en l'aspecte sociolingüístic, per part meua vaig introduir en el debat el concepte de la *dobla adhesió*. En efecte, en la meua opi-

nió, calia distingir dos comportaments bàsics entre els castellanoparlants: el d'aquells que mantenien un *ús exclusiu* del castellà (funcionaris i professionals unilingües) i el d'aquells que en tenien un *ús preferent*, però que al mateix temps també adoptaven el català, ja fos passivament (entenent-lo) o activament (parlant-lo) —aquest comportament era habitual entre els sectors populars, quan no vivien en guetos lingüístics, i per això es podia parlar, en aquest cas, d'una *dobla adhesió lingüística*, al castellà i al català (Vallverdú, 1980, p. 134).

Val a dir que aquest corrent de pensament «integracionista» tingué una rèplica seriosa per la banda d'alguns intel·lectuals catòlics progressistes, principalment Antoni Jutglar i Antoni Pérez González (1968). La polèmica s'inicià amb una crítica a F. Candel, pel seu llibre *Els altres catalans*, al qual imputaven una «mística psicologista»; però de fet ningú no s'escapava de les seves crítiques (Jordi Nadal, Joaquim Maluquer, A. M. Badia i Margarit, Marta Mata...) i sostenien que el concepte de *integració* s'havia d'alliberar «de tota limitació "culturalista"» (Vallverdú, 1980, p. 135-137). Malgrat que la polèmica fou en alguns moments aspra, aquest corrent s'acabà diluint i el pensament integracionista va tornar a prevaler dins el ventall catalanista.

En resum, podríem concloure que a Catalunya les idees sobre la població i el fenomen immigratori prevalents en els anys seixanta són ben reflectides en aquestes paraules de Joaquim Maluquer: «Malgrat els factors econòmics i ecològics que destorben l'assimilació, el conjunt dels integrants socioeconòmics —piràmide social, profunditat de les tradicions, etc.— resulten favorables al manteniment i a la irradiació dels caràcters culturals catalans.» Certament, aquesta previsió incloïa una reserva, que s'ha demostrat del tot justificada: «si es manté, en termes generals, el ritme d'entrada dels immigrants, la població inassimilada s'incrementarà, sobretot als suburbis de les ciutats industrials» (Maluquer, 1965, p. 157).

En altres termes, les idees força d'aquell moment es troben ben argumentades per Jordi Nadal: «A priori, la immigració de meridionals no pot esverar ningú. L'única inquietud legítima l'ha de causar la virtualitat d'una autèntica assimilació —la qual, abans que cultural, ha d'ésser social i econòmica. Això vol dir que els esforços integracionistes depenen menys dels poders públics que de les actituds col·lectives. El daltabaix de la guerra civil haurà servit, almenys, per a fer comprendre que la veritable regió catalana, l'única viable, és la d'En Campalans i no la del doctor Puig i Sais» —les opinions dels quals ja hem vist més amunt (Nadal, 1965, p. 35).

Aquesta visió del fenomen immigratori és la cara «teòrica» d'una mateixa moneda, el revers «pràctic» de la qual el constitueix un llibre de gran impacte: *Els altres catalans* de Paco Candel (1964).

Des de la perspectiva actual, a vegades se senten veus que presenten una visió idealista, massa benèvola, d'aquells anys. Així, la força i la cohesió del pensament integracionista són valorades en ocasions fora de context: cal tenir

en compte que la ideologia dominant era l'oficial, la dels franquistes, i l'única que impregnava tots els racons de la societat catalana; d'altra banda, els episodis neolerrouxistes començaven a donar-se, sobretot a la universitat. A més, si bé la proporció d'immigrats integrats era prou alta, aleshores es constituïen bosses, guetos, sense contacte amb elements catalans, un fenomen històricament nou, i aquests guetos —previstos ja per Maluquer— eren en potència un perillós medi de cultiu per al neolerrouxisme.

De fet, partint d'aquest marc tan complex i, en principi, tan poc favorable a la integració, hauríem de valorar l'èxit del procés com, d'alguna manera, «inesperat». El moviment antifranquista, amb un paper rellevant per part del PSUC, i l'incipient moviment obrer, dirigit bàsicament per Comissions Obreres, moviments que reivindicaven alhora les llibertats democràtiques i nacionals, van contribuir en gran manera a la integració dels immigrants i a la cohesió social.

En qualsevol cas, en aquest procés hi ha un factor que caldria relativitzar: el referent a la incidència de la reducció de les onades immigratòries en l'èxit de la integració. Tinguem en compte que si bé la immigració del sud peninsular s'ha estancat, les onades immigratòries actuals donen una nova dimensió al fenomen, que ja no es pot tractar amb l'esperança de la «reducció». Un altre aspecte contradictori, quan es pensa massa en la «reducció», és que els sectors castellanoparlants han crescut més precisament des d'aleshores, perquè la massa d'immigrants de la primera generació s'ha acrescut amb els seus descendents, fins al punt que avui un cinquanta per cent de la població té el castellà com a llengua familiar.

M'interpretaria malament, però, qui deduís d'aquestes paraules una menysvaloració del procés d'integració dels anys seixanta. Les meves precisions no en volen donar una visió negativa, sinó més aviat recomanar prudència per desfer qualsevol maniqueisme del tipus «abans anava bé / ara va malament».

Per acabar, m'agradaria fer una breu referència a un aspecte concret: l'esperit ciutadà que animava totes les instàncies que actuaven de focus d'acolliment: parròquies, associacions de veïns, casals, organitzacions d'ensenyants, etc. Recordo, amb especial emoció, un pla d'actuació per a la integració dels immigrants formulat per un dels mestres de la sociolingüística catalana: Antoni M. Badia i Margarit (1966). Entre els punts que proposa Badia per a la integració dels immigrants al món espiritual català (llengua i cultura), després que ja s'han integrat al món físic i econòmic, hi ha els següents:

- creació de la consciència de comunitat o de barri;
- millorament humà dels immigrants, a través de les associacions de veïns i altres instàncies;
- pla de conferències culturals de primer nivell;
- cursets de llengua catalana;
- foment de la lectura, tant en castellà com en català.

Són els eixos fonamentals d'una política cultural integradora que encara avui es demostren operatius (Badia, 1966, p. 95-96).

En conclusió, la integració lingüística als anys seixanta anava a un ritme més lent que abans de la guerra, però s'acomplia, també. De tota manera, per primera vegada en la història contemporània es constituïen nuclis que eren poc permeables a la integració lingüística. Finalment, les idees integracionistes i el moviment antifrancista van tenir un paper decisiu per palliar aquestes resistències, ja que, malgrat el context hostil, no van sorgir en la societat catalana actituds prou rellevants per contrarestar l'integracionisme.

FRANCESC VALLVERDÚ

BIBLIOGRAFIA

- BADIA I MARGARIT, Antoni M. (1966). «La integració idiomàtica i cultural dels immigrants. Reflexions, fets, plans». *Qüestions de Vida Cristiana* [Barcelona], núm. 31, p. 9-103.
- MALUQUER I SOSTRES, Joaquim (1963). *L'assimilation des immigrants en Catalogne*. Ginebra: Librairie Droz.
- (1965). *Població i societat a l'àrea catalana*. Barcelona: AC.
- NADAL, Jordi (1965). «Pròleg». A: MALUQUER, J. *Població i societat a l'àrea catalana*, p. 9-36.
- VALLVERDÚ, Francesc (1980). *Aproximació crítica a la sociolingüística catalana*. Barcelona: Edicions 62.
- VANDELLÒS, Josep A. (1935). *La immigració a Catalunya*. Barcelona: Patxot i Ferrer, p. 188.